

ВИКРИТТЯ БАНДИТСЬКОЇ СУТІ ВОРОЖОЇ УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛУ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ В П'ЕСІ ІВАНА БАРЧУКА «НАКАЗ ЧЕРГА ДВА»

П'еса Івана Барчука має лише одну дію. Сюжет розгортається навколо історії з викраденням «Наказу», виданого революційною військовою радою, згідно з яким громадяни зобов'язані охороняти порядок військового комунізму на території свого населеного пункту. За порушення порядку вибрані чекістами представники розплачувалися власним майном і життям. «Наказ» прикріплений на двохметровому стовпі у центрі села на відкритому найвищому місці майдану (де найвітрянніше і найхолодніше).

Читач відразу, ще з ре марки, якою починається твір, дізнається, що «заложники (ответчікі)» і вдень і вночі змушені були вартувати стовпа, час від часу перечитуючи «Наказ», а неграмотні ще й були зобов'язані знати його напам'ять. Часові рамки тексту обмежені однією ніччю зими 1920–1921 року. Автора не ці кавить конкретна дата, він зазначає період, коли більшовики, які ввели в Україну майже всі свої війська, намагалися встановити на її території повний контроль. Не випадковим, на нашу думку, є вибір І. Барчуком часу доби у творі. Ніч – найкраща пора для злодіїв і бандитів, якими і бачив автор більшовиків («чекістська банда... гіршої банди в світі нема» [1, с. 458]). Вночі трудяща людина мала б відновлювати сили, відпочивати, а не замерзати біля стовпа, якого селяни називають «диявольським», «ленінським», «шибеницьким», «драконівським», голова комнезаму величає «стражею комуністичної революції», а Налімов (голова повіту) – «столбом необикновенним». Ніч взимку є найхолоднішою порою доби, та врешті – і встановлення більшовицької влади в Україні не можна вважати чим іншим, як темним періодом в історії держави.

Стовп із рамкою, біля якого і з допомогою якого по суті більшовики розпинають село, і є символом нової влади, «чортовою печаткою». Схильний до жа рту навіть в найтрагічніших ситуаціях Яким перефразовує: « «Наказ» чи «Наказаніє?»» [1, с. 458] Інший селянин Семен також з гіркою іронією підсумовує: «Не вміли берегти себе, тепер мусимо рятувати цю «Штуку» [1, с. 458]. Автор створює, на перший погляд, безглузду ситуацію: охороняти змушують папір, який нікому не потрібний і який ніхто не розуміє. Текля обурюється: «Не будь смішним. Кому цей стовп потрібний, щоб на нього хтось полакомився...» [1, с. 450] Проте уже навіть не безглуздим, а справді

трагічним видається повернення Якіма до стовпа, з якого вже вкрали «Наказ». «Не гоніть Якіма додому: ми охороняємо «революційний порядок»...», – підтримує його односельчанин Семен, обороняючи від дружини, після чого та цікавиться, чи й у нього самого є щось у голові [1, с. 464]. Автор ще в ремарці інформує читачів про практику викрадення самими комуністами «Наказів», щоб примусити громадян боятися, познуватися над ними і пограбувати: за втрату «чортової печатки» чекісти отримували від селян контрибуцію. Відразу, з перших сторінок, читач робить висновки про окупаційний характер більшовицької влади, оскільки автор на означення всіх владних структур і посад використовує російські, часом деформовані назви, що ріжуть вухо, і не залишають у читачів сумнівів щодо їх недоцільності в українському середовищі.

Власне п'єса розпочинається монологом Якіма, з якого читач дізнається і про ставлення до нової влади – «дідьки», і про оцінку її діяльності – «придумали на нашу погибель» [1, с. 449], і про соціальне становище «заложників» – «Хіба в постолах можна загріти?» [1, с. 449]. Устами Якіма автор висловлює власну оцінку значення завоювання і підпорядкування більшовиками України: «Тут – кругом фронт і вірна смерть» [1, с. 449]. Письменник розуміє, що радянська влада налаштована на знищення села. Яким за два з половиною роки в окопах не намучився так, як вдома під більшовиками.

Антилюдський і антигуманний характер нової влади автор майстерно розкриває через діалог Якіма з Теклею. Дружина оцінює дійсність з позиції здорового глузду, і тому може не зрозуміти, чому хазяї не поставлять куріня біля стовпа, щоб було затишніше (у чоловіка зуб на зуб не попадає, задубіли пальці навіть у рукавицях, «мороз протиснувся до ніг і обіймає все тіло» [1, с. 450], він просить розв'язати хустину на горщиківі, бо вже не володіє пальцями); чому за те, що вона назвала стовпа Ленінським, чоловікові можуть пришити контрреволюцію; чому вона має ходити з києм навколо стопа, поки Яким їсть поряд. «Хіба я божевільна?» – запитує [1, с. 450]. Проте й сама починає діяти нелогічно, коли вислуховує пояснення чоловіка. «Отак би зразу зробила і не робила б мене божевільним», – підсумовує Яким [1, с. 451]. Автор робить сцени охорони стовпа карикатурними: Текля, ходить навколо стовпа повільно, потім – проворніше, і після того, коли Яким повідомляє, що в інших громадах чекісти уже викрадали Накази, бігає, поглядаючи по сторонах, аж чоловік починає спиняти: «Так прудко не бігай,

бо відкинеш ноги» [1, с. 451]. Як виявляється, кругом стовпа навіть бігати треба не будь-як, а в певний спосіб: дружина надто голосно тупає. Здатний у всьому побачити комічне, Яким жартує: «Ти, жінко, ще не навчилася танцювати під музику диктатури» [1, с. 451]. Охрещуючи чекістів «красними ідолами», Яким впевнений, що нова влада є во- рогом простої людини; на його думку, більшовики, «щоб так могли, ще лютіший мо- роз напустили б ... і заставили б голими глядіти» [1, с. 450]. Він розуміє, що місцеве керівництво навмисне не дозволяє нічого поставити біля стовпа, аби охоронці не могли сісти. У розмові з дружиною проявляються такі риси Якіма, як гордість, відповідальність, турботливість, набожність. З'ясовується, що його зарахували до куркулів і примусили охороняти стовпа за те, що товаришує з гарними господарями і в церкві часто читає «Апостола». Дружина пропонує попросити у багатших одягу і взуття, щоб не замерзнути, навіть свою хустину віддає йому, але Яким не згоджується, бо вважає, що жебрати принизливо: «Нехай думають, що ми маємо» [1, с. 452]. Він не розповідав дружині про нові порядки, щоб уберегти від паніки, сина теж не зве на допомогу, щоб хоч той міг спокійно спати. Стовпа теж не може покинути не лише тому, що боїться за себе, а й тому що можуть постраждати односельці. Яким сподівається на прихід найближчим часом «Наших», тобто – Петлюри з українськими козаками. Він так роздумує про становище при своїй владі: «Своє як не заплаче, то хоч скривиться» [1, с. 451]. Автор наділяє Якіма неабияким почуттям гумору. Так на дружинину пораду про бажаний затишок куріня біля стовпа він гірко-іронічно закидає: «На печі ще затиш- ніше...» [1, с. 450]. Не забуває «похвалити» і автора, на його думку, «Наказу»: «Ленінова головка придумала» [1, с. 449]. Комізм він вбачає і в своєму куркульському статусі: «Бачиш, як воно вийшло..., – іронізує. – Ми цілий вік не були багачами, а тепер Ленін произвів нас у кулаки. Це означає, що ми багаті. До ліворуцїї платили великі гроші за те..., а Ленін і Троцький без однієї копійки зробили» [1, с. 452]. Представники влади є Якимовими моральними антиподами. Голову комітету не- заможників не лише не турбує доля інших людей, він навіть рідного брата видав бі- льшовикам на смерть. Він навмисне проганяє дружину Якіма, оскільки розуміє, що тому поруч з нею затишніше, а варта має бути покаранням. Крім того, Текля дратує голову своїми запитаннями і навіть погрозами, він обзиває її перед чоловіком язикатою. Тепла шуба, валянки, які мають лише «більшовики», очільника незаможників різко контрастують із постоломи і хустиною «куркуля». Голова прийшов запропонувати домерзаючому Якому звільнення за ціну (треба всім

вищестоящим дати за клопотання), яку Яким не спроможний заплатити навіть продавши всю худобу. Взяти частину викупу тепер, а частину у жнива голова відмовляється, бо він не жид, щоб торгуватися: «Большовицька революція не любить торгуватися і відкладати на колись: ми куємо залізо, поки воно гаряче» [1, с. 456]. Схильний до демагогії голова на запитання про причини покарання Якіма, відповідає, що то не покарання, а диктатура пролетаріату. Із діалогу читач дізнається, що Яким свого часу голосував за Леніна, сподіваючись отримати від нього 5 десятин, а от стовпа охороняти не сподівався. Здирництво постає у творі як типове явище: не лише Якіму пропонулося відкупитись, а й Семен зізнається про прихід голови ревкому, який сподівався «підлататися». Семен відмовився, бо з нього також заправили непомірну ціну, а крім того, він знав, що довіряти чекістам не можна. Кульмінаційною у творі є сцена відбирання «Наказу», коли більшовики починають стріляти. Вони зброєю примушують Якіма відвернутися, викрадають «Наказ», а потім вимагають сказати, де він дівся. Яким знав про зброю («Голими руками диктатура не завоювала б нас і не тримала б у такій покорі...» [1, с. 4567]), але протистояти їй не міг. Вражена Текля зневажає чоловіків за бездіяльність, за те, що дозволяють знущатися над собою, і за те, що не підтримали Петлюру, коли мали можливість. Якщо темою твору є викриття бандитської суті ворожої українському селу більшовицької влади, то ідеєю – заклик до боротьби з нею. Символічного звучання у п'єсі набуває фраза Якіма: «Банда викрала наше життя» [1, с. 4563].

Список використаних джерел:

1. Барчук І. Г. Драматичні твори / І. Г. Барчук. – Лондон: Чайка, 1976. – 589 с.